

ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ “КРЕАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОСОБИСТОСТІ”

У сучасних умовах, коли провідним завданням освіти є забезпечення різнобічного розвитку особистості, здатної до адекватної орієнтації в потоці наукової інформації, який постійно розширюється, до перетворювальної, творчої діяльності, одним з провідних напрямів реформування вищої, зокрема й вищої педагогічної, освіти є створення умов для усвідомленого, безперервного особистісно-професійного зростання студентів. Це стає можливим завдяки формуванню в них стійких духовно-моральних, правових, пізнавальних потреб особистості, вдосконалення її креативно-творчого резерву, розширення спектра способів її особистісної й діяльнісної самореалізації.

Сьогодення вимагає не тільки глибоких професійних знань, але й уміння знаходити неординарні, цікаві ідеї та їх втілення. Саме вища педагогічна школа покликана сформуванню особистість, здатну активно перетворювати навколишній світ, максимально реалізовувати власні творчі можливості. Ця проблема набуває більшого значення, коли мова йде про особистість майбутнього вчителя як людини, відповідальної за формування творчого потенціалу нації. Творчий учитель – це творча особистість із високим рівнем розвитку мотивів, характерологічних особливостей і творчих умінь, що сприяють успішній творчій педагогічній діяльності, забезпечують формування професійної культури, котра внаслідок спеціальної професійної підготовки і постійного самовдосконалення набуває знань, умінь і навичок педагогічної праці, оволодіває уміннями формування творчої особистості учня у навчально-виховному процесі [4, с. 6–7].

Становлення й розвиток особистості мають свої просторові й часові характеристики, джерела та рушійні сили. Отже, перш ніж розглядати поняття “креативний потенціал особистості”, доречно звернутися до філософських наукових джерел з метою розкриття його філософських засад, тобто характеристики на основі філософських категорій.

Звернення до філософських праць різних років і напрямів дає змогу стверджувати, що основним джерелом особистісного розвитку є внутрішні резерви (потенціали) конкретного індивіда, а його провідним механізмом – перехід потенційного в актуальне (за теорією Аристотеля). Отже, доречним є висновок про те, що основні тенденції становлення особистості великою мірою визначаються внутрішнім потенціалом, який є в конкретній особистості на даний момент і являє собою своєрідну єдність кількісних і якісних можливостей конкретного індивіда.

Як засвідчив теоретичний аналіз наукових джерел, дефініція “креативний потенціал”, її термінологічне поле визначається, передусім, через такі поняття, як “креативність”, “потенціал”, “потенційне”, “потенційність”, “потенція”, “резерв”. Креативність, за Великим тлумачним словником української мови, – це творча, новаторська діяльність [1, с. 462]. Але творчі можливості людини реалізуються не тільки в спеціальній діяльності зі створення загальнокультурних цінностей, а й у самому процесі життя людини, в її самореалізації, самоствердженні та саморозвитку. При цьому під творчим самовираженням розуміють здатність людини будувати свій внутрішній світ, своє свідомість, відображати себе в цьому світі. Розглядаючи поняття “креативність” як запозичене з іноземної мови, науковці характеризують його як “здатність, що відбиває властивість індивіда створювати нові поняття і формувати нові навички, тобто здат-

ність до творчості”; як “вимогливе пошуково-перетворювальне ставлення особистості до дійсності, що виявляється в пошуковій активності”; як “деяку здатність несвідомого творчого суб’єкта породжувати безліч моделей світу”; “як готовність до застосування і розвитку своїх здібностей”. При цьому практично у всіх підходах підкреслено таку важливу рису креативності, як здатність вийти за рамки заданої ситуації, здатність до постановки власної мети [3, с. 45].

Мета статті – розкрити філософські засади визначення поняття “креативний потенціал особистості”.

На наш погляд, креативність залежить від здатності по-різному використовувати певну задану, відому інформацію у швидкому темпі, створювати нові поняття і формувати нові навички. Тому можна зробити висновок, що креативність пов’язується із творчими досягненнями особистості.

Потенційне – це те, що відповідає можливості. Потенційність – це властива життєвій субстанції тенденція, яка за певних сприятливих умов досягає своєї мети. Потенція – це можливість, внутрішньо наявна сила, здатність до дії [6, с. 357]. Потенціал являє собою джерела, можливості, засоби, запаси, які можуть бути використані для певної мети; можливості окремої особистості, суспільства, держави в певній галузі [5, с. 1046]. Близьким за значенням до цього поняття є поняття “резерв”, що є не використаними можливостями, засобами для здійснення чого-небудь; запасом чого-небудь, який спеціально зберігається для використання в разі потреби [1, с. 1022].

Отже, резерв особистості являє собою сукупність її внутрішніх потенціалів, які актуалізуються в результаті саморозвитку, самозміни на краще або під час створення сприятливих зовнішніх умов, причому реалізація потенціалу відбувається в конкретній галузі, в певній сфері діяльності індивіда.

Дефініція “потенція” є філософською категорією, що характеризується як здатність певної речі бути не тим, чим вона є [6, с. 17], тобто потенція є віртуальною або реальною можливістю існування того, що існує актуально. Таке існування може бути виражене через можливість зміни субстанції, якості, кількості, місця, що в своїй сукупності або взяте окремо спричиняє реальні зміни в системі, котрі разом з тим можуть мати як позитивні, так і негативні наслідки для особистості. Тому перехід потенційного в актуальне може бути пов’язаний з такими прямо протилежними процесами, як виникнення – знищення, зростання – зменшення, а також спричиняти просторові переміщення та якісні зміни системи.

Таким чином, здійснений аналіз термінологічного поля поняття “креативний потенціал” дає змогу визначити певну сукупність можливостей перетворення резерву особистості, які за необхідності виникають на підставі стихійної або цілеспрямованої видозміни конкретних параметрів. Серед них є такі: зміна самої субстанції (людини в цілому); кількісні та якісні перетворення резервів індивіда (психологічних, інтелектуальних, духовних тощо); зміни сфери й напряму використання потенціалу особистості тощо.

Історичний аналіз філософської наукової літератури засвідчив, що, починаючи з філософії Аристотеля, саме категорії акту й потенції є її центральними поняттями. При цьому “акт” Аристотель розуміє як дійсність, а “потенцію” – як можливість. Відповідно й буття людини філософ поділяє на актуальне (дійсне) та потенційне (можливе). Відповідно до цього принцип розвитку обґрунтовано Аристотелем за допомогою категорій акту й потенції та їх співвідношення одна з одною [6, с. 17], а сам розвиток визначено філософом як перехід потенційного в актуальне.

Як апіорні категорії модальності розглядає можливість і дійсність І. Кант [6, с. 87–88], протиставляючи їх одна одній в аспекті умов. Філософ вважає, що можливість відображає формальні умови досвіду (тотожна несуперечності), а дійсність відповідає матеріальним умовам.

Слід відзначити, що Г. Гегель обґрунтовує тісний взаємозв'язок між можливістю й дійсністю, визначаючи їх сукупність як конкретну єдність зовнішнього й внутрішнього, сутності та явища [6, с. 87–88].

Таким чином, можна зробити висновок, що саме умови (сприятливі або несприятливі) є тим початком, який забезпечує (або не забезпечує) перехід потенційного в актуальне.

Важливо й те, що можливість і дійсність характеризують два рівні (дві фази) в становленні й розвитку предмета або явища [6, с. 87–88]. Можливість виступає як об'єктивна тенденція його становлення, яка виражається в наявності умов для його виникнення, а дійсність являє собою предмет, який об'єктивно існує як результат реалізації певної можливості (сукупність усіх реалізованих можливостей), тобто дії певних умов [6, с. 87–88].

Для того, щоб зрозуміти сутність дійсного стану суб'єкта, необхідно визначити шлях актуалізації потенційного, який полягає в переході можливого в дійсне [6, с. 87–88]. Оскільки дійсний стан суб'єкта є сукупністю реалізованих можливостей, сходження від можливості до дійсності відбувається через перехід від абстрактної можливості (відсутності принципів перешкод) до реальної можливості (наявності всіх необхідних умов), а від неї – до дійсності.

Філософська наука вивчає такі етапи переходу потенційного в актуальне, котрі, на нашу думку, можуть бути схарактеризовані стосовно процесів освіти й виховання як етапи діяльності педагога щодо забезпечення успішності актуалізації особистістю своїх внутрішніх резервів:

- усунення принципів перешкод і створення на цій основі абстрактної можливості для актуалізації особистісного потенціалу;
- зміна сукупності наявних умов для створення необхідних для актуалізації особистістю свого внутрішнього потенціалу (реальна можливість);
- власне актуалізація особистісного потенціалу (перехід реальної можливості в дійсність) [6, с. 88].

У науковій літературі зазначаються такі процеси перетворення можливості на дійсність: проста зміна; стихійний розвиток; свідомо діяльність [6, с. 88].

Через це необхідно зробити ряд уточнень щодо необхідного й раптового переходу потенційного в актуальне. Необхідність – це спосіб перетворення можливості на дійсність, за якого в певному об'єкті є тільки одна можливість, яка перетворюється на дійсність. Раптовість – це спосіб перетворення можливості на дійсність, за якого в цьому об'єкті за даних умов є декілька різних можливостей, які можуть перетворитися на дійсність, але реалізується лише одна з них [6, с. 421–423].

Виходячи із цього, можна припустити, що перетворення можливості на дійсність відбувається як за необхідності, так і випадково. Причому, на наш погляд, кожний із цих процесів можливий за будь-якого з названих вище варіантів переростання можливості в дійсність: як за умови простої зміни та стихійного розвитку, так і за умови організації цілеспрямованої свідомої діяльності, покликаної забезпечити цей перехід.

Отже, навчально-виховний процес, провідною метою якого виступає зміна особистості на краще (підвищення рівня знань, формування необхідних позитивних якостей тощо), повинен забезпечувати перетворення можливості особистості, її потенціалу на дійсність.

Крім того, на нашу думку, значущими в сучасному розумінні проблеми креативного потенціалу особистості є й основні положення екзистенційної філософії щодо самореалізації особистості та людського буття в цілому. Цінними із цього приводу є роздуми сучасних філософів про екзистенційне ядро людини [1, с. 37]; про те, що людина постійно співвідносить себе не лише з навколишнім світом, а й із самою собою [1, с. 57]; про те, що сходження до істинності свого існування людина здійснює через “воскресіння можливостей”, які містяться у власному внутрішньому змісті людини [1, с. 72].

Щодо можливості поповнення внутрішніх потенціалів, то ми повністю погоджуємося з твердженням про те, що “відносини між світом і особистістю являють собою відношення між віддаванням себе та знаходженням себе знову. Світ є тим, в чому людське буття може себе втратити та від чого воно має відштовхнутися заради набуття свого власного екзистенційного існування” [1, с. 74].

Висновки. Наведені вислови дають нам підстави для позначення місця взаємодії людини з навколишнім світом та людьми в процесі її особистісного, зокрема інтелектуального, зростання. Як засвідчує теоретичний аналіз, воно здатне виступати реальним простором для реалізації особистістю власних резервів, їх поповнення та збагачення.

Література

1. Больнов О.Ф. Философия экзистенциализма / О.Ф.Больнов. – СПб. : Лань, 1999. – 224 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : Перун, 2004. – 1440 с.
3. Вишнякова Н.Ф. Креативная психопедагогика / Н.Ф. Вишнякова. – Минск : Высшая школа, 1995. – 240 с.
4. Сисоева С.О. Подготовка учителя до формування творчої особистості учня / С.О. Сисоева. – К. : Поліграфкнига, 1996. – 407 с.
5. Советский энциклопедический словарь / [под ред. А.М. Прохорова]. – М. : Советская энциклопедия, 1987. – 1599 с.
6. Философский энциклопедический словарь. – М. : ИНФРА-М, 1998. – 576 с.

ШАРОВ С.В.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ДИДАКТИЧНИХ УМОВ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОЇ САМОСТІЙНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Потреба суспільства у високоосвічених фахівцях, здатних до самоосвіти, актуалізує проблему активного впровадження самостійної навчальної діяльності студентів у навчальний процес вищого навчального закладу. Застосування диференціації під час самостійної навчальної діяльності дасть змогу студентам більш глибоко опрацювати навчальний матеріал та значно підвищити свій розумовий та особистісний потенціал. Але ці переваги можна отримати тільки за рахунок до-